

LAS W PIEŚNIACH LUDOWYCH – ASPEKT DZIAŁAŃ W LESIE I POD LASEM (NA PRZYKŁADZIE MATERIAŁÓW Z RZESZOWSZCZYZNY)

Katarzyna Smyk

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

WSTĘP. LAS W KULTURZE TRADYCYJNEJ

Las dla dawnych mieszkańców wsi – prototypowych nosicieli kultury tradycyjnej – był przestrzenią realną o funkcjach utylitarnych, ale też przestrzenią mityczną i magiczną. Stanowił bowiem miejsce o szczególnym znaczeniu kulturowym i ambiwalentnej symbolice. W wyniku kulturowych procesów semantyzacyjnych stał się, z jednej strony, obszarem sił wrogich człowiekowi¹ i dzikiej przyrody², „niebezpieczeństw, prób i inicjacji, [...] miejscem nieznanym, nad którym się nie panuje”³. Kryje chaos, śmierć i noc, które stanowią

1 *Mify narodov mira. Enciklopedija*, 1980, red. A. Tokariew, t. 1, Moskwa, s. 49; *Slawianskie drevnosti. Etnolingvističeskii slovar'*, 2004, red. N. I. Tołstoj, t. 3, Moskwa, s. 97.

2 H. BIEDERMANN, 2001, *Leksykon symboli*, tłum. J. Rubinowicz, Muza S.A., Warszawa, s. 186.

3 J. TRESIDDER, 2001, *Słownik symboli*, tłum. B. Stokłosa, Wydawnictwo RM, Warszawa, s. 108.

domenę demonów, ludzi zmarłych i obcych⁴. Z drugiej strony, las jest waloryzowany dodatnio i oznacza „miejsce, gdzie bujnie płeni się życie”⁵, i pozostaje symbolem początku życia, gdyż „mrok lasu, z jego wilgotnością i pierwotnością, jest łączony z ideą kiełkowania życia”⁶. Realna wyprawa do lasu np., po drzewko bożonarodzeniowe, zyskała w polskim folklorze motywację mityczną, a jej prototypowy motyw obecny jest przede wszystkim w bajkach i wiąże się z obrzędami wtajemniczenia⁷. W. Propp pisze: „Las w bajce w ogóle odgrywa rolę zatrzymującej przeszkody. Las, do którego trafia bohater, jest nieprzenikniony. To swego rodzaju sieć na wędrowców”⁸. Na temat szlaku tej podróży W. Propp stwierdza, „że las otacza inne królestwo, że droga do innego świata prowadzi przez las”⁹, dlatego obraz błędzenia po lesie jest identyfikowany z przebywaniem w zaświatach¹⁰, a dokładniej – w świecie zmarłych¹¹.

Zaobserwować można dwa podstawowe typy bohatera-podmiotu wędrującego przez las: jest to albo człowiek podlegający wtajemniczeniu, albo doskonale wtajemniczony w strukturę lasu. Pierwszy musi pokonać kolejne pułapki i wydostać się z więzienia-lasu, a drugi – przemierza go sprawnie, mimo tych pułapek. Pierwszy potwierdza istnienie leśnej struktury przeszkód, a drugi potwierdza, że ta struktura stanowi zasadę leśnego porządku. Zrazem pierwszy operuje w niebezpiecznej, uosabiającej chaos przestrzeni lasu, drugi zaś – czerpie z lasu dobrego, sprzyjającego ludziom i życiu.¹² Tym oto sposobem na kilku poziomach zaznaczają się liminalność i mediacyjność jako pierwszoplanowe cechy przypisane przestrzeni lasu w myśleniu magicznym i mitycznym: las jest przestrzenią społeczną, ludzką, znaną i odbieraną zmysłami, a jednocześnie – przestrzenią nacechowaną znaczeniami kulturowymi,

4 L. STOMMA, 1986, *Antropologia kultury wsi polskiej XIX w.*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa, s. 176; M. Eliade, 1999, *Sacrum i profanum. O istocie religijności*, tłum. R. Reszke, Wydawnictwo KR, Warszawa, s. 40.

5 J.E. CIRLOT, 2001, *Słownik symboli*, tłum. I. Kania, Wydawnictwo ZNAK, Kraków, s. 221.

6 J. TRESIDDER, 2001, *Słownik symboli...*, s. 108.

7 V.V. IVANOV, V.N. TOPOROV, 1965, *Slavjanskie jazykove modelirujuščie semiotičeskie sistemy*, Moskwa, s. 174; *Mify narodov mira...*, s. 50; J.S. Wasilewski, 1979, *Podróż do piekieł. Rzecz o szamańskich misteriach*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa, s. 192–238.

8 W. PROPP, 2003, *Historyczne korzenie bajki magicznej*, przeł. J. Chmielewski, Wydawnictwo KR, Warszawa, s. 55. Więcej na temat związków etymologicznych i semantycznych lasu z siecią i zatrzymującą przeszkodą – zob. K. Smyk, 2009, *Choinka w kulturze polskiej. Symbolika drzewka i ozdób*, TAIWPN Universitas, Kraków, s. 109.

9 Propp W., 2003, *Historyczne korzenie bajki magicznej...*, s. 55.

10 J.S. Wasilewski, 1979, *Podróż do piekieł...*, s. 192; J.S. Wasilewski, 1979, *Po śmierci wędrować. Szkic z zakresu etnologii świata znaczeń (II)*, Teksty 4(46), s. 61.

11 *Mify narodov mira...*, s. 49; W. Propp, 1976, *Morfologia bajki*, przeł. W. Wojtyła-Zagórska, Książka i Wiedza, Warszawa, s. 68.

12 K. Smyk, 2009, *Choinka w kulturze polskiej...*, s. 109.

przestrzeni z pogranicza *orbis interior* i *orbis exterior*, z pogranicza natury, kultury i szeroko rozumianego *sacrum*, ze wszelkimi tego semantycznymi i performatywnymi¹³ konsekwencjami.

CEL I PODSTAWA MATERIAŁOWA ANALIZY

Celem artykułu jest rekonstrukcja obrazu lasu w jednym, wielogatunkowym uniwersum tekstów – w tradycyjnych pieśniach ludowych. Przyjęto metodę etnolingwistyczną, wypracowaną w kręgu lubelskiej szkoły kognitywnego badania języka i kultury, stosowaną w prototypowym wariantcie w *Słowniku stereotypów i symboli ludowych*¹⁴. Jej istotą jest podmiotowa – dokonywana z punktu widzenia użytkownika języka (a nie językoznawczy czy leśnika) rekonstrukcję fragmentu językowego i kulturowego obrazu świata. „Przez językowy obraz świata rozumiem zawartą w języku interpretację rzeczywistości, którą można ująć w postaci sądów o świecie”¹⁵ – pisze J. Bartmiński. Sądy te zaś dają się ująć w formę definicji kognitywnej, która je grupuje w kolejne fasety, składające się na całościowy acz wieloaspektowy obraz danego zjawiska (np. lasu), odzwierciedlający wspólnotową kategoryzację doświadczanej przez człowieka rzeczywistości¹⁶. Fasetowo ułożone sądy budują strukturę semantyczną danego pojęcia – obraz kolektywny, podzielany przez członków polskiej wspólnoty komunikacyjnej, w łonie której funkcjonowały pieśni ludowe, stanowiące nieodczyny element dnia powszedniego i różnorodnych świąt.

Materiału analitycznego do niniejszej rekonstrukcji dostarczają pieśni ludowe różnych gatunków z jednego obszaru – Rzeszowszczyzny, przez którą rozumie się „obszar Lasowiaków i Rzeszowiaków, który administracyjnie obejmuje w przybliżeniu obszar 10 obecnych powiatów (tarnobrzskiego, stalowowolskiego, niżańskiego, kolbuszowskiego, leżajskiego, mieleckiego, ropczycko-sędziszowskiego, rzeszowskiego, przeworskiego i łańcuckiego)”¹⁷.

13 Performatywne konsekwencje rozumiane tu są jako przejawy myślenia magicznego obecne m.in. w zakazach i nakazach dotyczących tych działań, zwyczajów, obrzędów czy codziennych rytuałów itp.

14 *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, koncepcja całości i redakcja J. Bartmiński, t. I. *Kosmos*, z. 1–4, t. 2, *Rośliny*, z. 1–6, Wydawnictwo UMCS, Lublin.

15 J. BARTMIŃSKI, 2006, *Językowe podstawy obrazu świata*, Wydawnictwo UMCS, Lublin, s. 12.

16 Por. E. SAPIR, 1978, *Kultura, język, osobowość. Wybrane eseje*, tłum. B. Stanosz, R. Zimand, słowo wstępne A. Wierzbicka, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa, s. 88; J. Anusiewicz, 1994, *Lingwistyka kulturowa. Zarys problematyki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 12.

17 K. Smyk, J. Dragan, 2019, *Kolędowanie na Rzeszowszczyźnie. Kontynuacje*, [w]: *Kolędowanie na Rzeszowszczyźnie*, red. K. Smyk, J. Dragan, Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej, Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”, Kolbuszowa, s. 8.

Teren południowo-wschodniej Polski, obok południowo-wschodniego Lubelskiego, Białostockiego i wschodniego Mazowsza, zaliczany jest do tych rejonów kraju, w których przemiany tradycyjnej kultury przebiegały najwolniej i w związku z tym najdłużej przetrwał archaiczny sposób konceptualizowania świata.¹⁸ Z tego założenia, jak i z ponadregionalnego charakteru analizowanego repertuaru pieśniowego, wynika wniosek, że utrwalony w tekstach pieśni obraz świata można uogólnić i odnieść szerzej do tradycyjnej kultury polskiej.

Artykuł związany jest z grantem „Las w życiu i kulturze mieszkańców Rzeszowszczyzny”, realizowanym w Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej (ze środków MKiDN na lata 2021–2023), w którego zespole pracuje autorka jako koordynatorka merytoryczna projektu. Skorzystano więc z materiałów wstępnie wyekscerpowanych w ramach prac grantowych przez kustoszkę Muzeum, kierowniczkę Działu Dokumentacji Zbiorów MKL i kierowniczkę grantu, dr Jolantę Dragan¹⁹. Po ekscerpcjach uzupełniających, dokonanych przez autorkę artykułu, materiał analityczny objął ponad 120 pieśni ludowych różnych gatunków (często w kilku wariantach), stanowiąc reprezentatywną kwalitatywnie i kwantytatywnie bazę do interpretacji i uogólnień. Pieśni te pochodzą zatem z opracowań Oskara Kolberga, Franciszka Kotuli, Ewy Fedyczkowskiej, Bogusława Linette’a, Aleksandra Salonięgo, Stanisława Bąka, Wilhelma Gaja-Piotrowskiego²⁰ oraz z Archiwum Etnograficznego MKL w Kolbuszowej (skrót w metryczkach: MKL-AE; częściowo opublikowane w tomach kolbuszowskiej tzw. „białej serii”²¹).

18 A. KARCZMARZEWSKI, 2011, *Ludowe obrzędy doroczne w Polsce południowo-wschodniej*, Libra, Muzeum Okręgowe w Rzeszowie, Rzeszów, s. 9.

19 Efektem projektu jest monografia *Las w życiu i kulturze mieszkańców Rzeszowszczyzny*, red. K. Smyk, J. Dragan, J. Radwański, 2023, Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej, Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”, Kolbuszowa – Kraków; tu rozdział K. Smyk, *Las w folklorze słownym Rzeszowszczyzny*.

20 O. KOLBERG, 1962, *Dzieła wszystkie*, t. 2., *Sandomierskie*, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław, wyd. fotooffsetowe z: *Lud. Jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce. Przedstawił... Serya 1* [2], 1865; O. Kolberg, 1967, *Dzieła wszystkie*, t. 48, *Tarnowskie – Rzeszowskie*. Z rękopisów opracowali J. Burszta, B. Linette, red. J. Burszta, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław; Kotula F., 1970, *Hej, leluja, czyli o wygasających starodawnych pieśniach kołędniczych w Rzeszowskiem*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa; E. Fedyczkowska, 2008, *Pieśni Lasowiaków. Folklor wokalny terenów dawnej Puszczy Sandomierskiej na podstawie archiwalnych nagrań Franciszka Kotuli*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów; B. Linette, 1981, *Obrzędowe pieśni weselne w Rzeszowskiem*. *Typologia wątków muzycznych jako kryterium wyznaczania regionu etnograficznego*, Prasa-Książka-Ruch, Rzeszów; S. Bąk, 1958, *Wesele ludowe w Grębowie (Sandomierskie)*, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław; W. Gaj-Piotrowski, 1967, *Kultura społeczna ludu okolic Rozwadowa*, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław.

21 Przede wszystkim w aneksie tomu *Kołędowanie na Rzeszowszczyźnie...*, s. 387–587.

STRUKTURA SEMANTYCZNA PIEŚNIOWEGO WYOBRAŻENIA LASU

Analiza zebranego materiału wskazuje, że na strukturę semantyczną wyobrażenia lasu, utrwalonego w pieśniach ludowych Rzeszowszczyzny, składają się następujące kategorie:

- 1) typy lasów: gaik, gaj (również w odmianie zielonego gaju)²², *zarostek*, *dąbrowa* (i zielona *dąbrowa*), *kalinowy las*, *jaworzyna*, *olszyna*, *leszczyna* (z podtypem *leszczyny leśnej* i *gęstej*), *cyprysowy gaj*, *bór*, *ciemny las*, *czarny las*, *gęsty las* oraz *wysoki las*;
- 2) części lasu, z których ważne są dwie przestrzenie: *skraj lasu* i *pół boru*;
- 3) las w kontekście czasu: w cyklu dobowym jest to *noc* (związana z miłością i śmiercią) oraz *zachód słońca* (związany z miłością i ruszaniem w bój); w cyklu rocznym wyróżnia się *sobótka* (*wigilia św. Jana*);
- 4) opozycje: *las* vs *góra*, *las* vs *dom*, *gaik* vs *wojenka*; *gaik* vs *zdrój*, gdzie *dziewczyna* *pieluszki* itp.;
- 5) lokalizacja lasu np. *na korowaju*, *w ogrodzie ukochanej*, *na ścieżce do domu ukochanej* itp.;
- 6) las jako lokalizator lub punkt orientacyjny dla lokalizacji, gdzie wskazać można:
 - a) różnorodne elementy związane z naturą i umiejscowione w lesie lub w jego pobliżu: *droga* i *ścieżka* w lesie, *wiodące bądź z lasu, bądź ku jego wnętrzu*; *kamienie*; *żywieły* (*ogień*, *woda*, *wiatr*); *rośliny* (*drzewa żeńskie* i *męskie*, *cudowne zioła*, *jeżyna*, *kwiaty*, *trawa*, *rośliny trujące* itd.); *zwierzęta* (np. *sarna*; *krowy*); *ptaki* (ogólnie *ptaszki*, *gołąbek*, *kukułka*, *słowik*, *paw*); *za bory*, *za lasy*, czyli w przestrzeni nieludzkiej;
 - b) elementy związane z cywilizacją i obecnością człowieka w lesie, jak np. *komnateńka*, *dom* lub *ogródek nadobnej dziewczyny*, *młyn*, *postaci ludzi* (najczęściej *dziewczyna* i *chłopak*, ale też *ułan*, *żołnierz-tułacz*, *gajowy*, *myśliwi*, *pasterka*, *pasterz*, *cyganka*, *żniwiareczka*, *orszak weselny*);
 - c) w lesie pieśniowym lokowane są postaci ze sfery *sacrum*: *Matka Boska*, *Pan Jezus*, *św. Łukasz* oraz *szatan* czy *lichy*;
 - d) działania w lesie i pod lasem jako kulturowo warunkowane kompleksy znaków nacechowane semantycznie i symbolicznie, np.: *chodzenie*, *spacerowanie*, *odprowadzanie*, *stanie*, *zbieranie owoców i kwiatów*, *jazda*, *ucieczka*, *nocowanie*, *błądzenie*, *pasienie*, *sianie rutki* i inne;
- 7) czynności, jakie wykonuje las, który np. *szumi*.

W dalszej części tekstu uwaga zostaje skupiona na działaniach i czynnościach zlokalizowanych w lesie lub względem lasu orientowanych. Pozostałe

22 O leksemach *bór*, *gaj* i *dąbrowa* w pieśniach ludowych wspomina J. Bartmiński: J. Bartmiński, 1973, *O języku folkloru*, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, s. 225–228.

fasety również oczekują na pogłębione analizy i interpretacje, jednakże ograniczenia objętości klasycznego artykułu nie pozwalają na szczegółowsze ujęcie całości. Zarazem utrwalona w pieśniach ludowych lista działań zlokalizowanych w lesie czy pod lasem jest na tyle szeroka i różnorodna, że ukazuje istotę i wyjątkowość pieśniowego obrazu lasu w porównaniu na przykład z kulturowym portretem tej przestrzeni w prozie bajkowej²³ czy z aspektem utylitarnym, na przykład związanym z gospodarką leśną.

DZIAŁANIA W PIEŚNIOWYM LESIE I POD LASEM

Ze względu na frekwencję w tekstach pieśni, pierwszy na liście działań lokalizowanych w lesie jest motyw chodzenia lub spacerowania po lesie i spotkania, pojawiający się w pieśniach o miłości. Przez las idzie na przykład dziewczyna: „Szła sobie Kasieńka zieloną dąbrową, / napotkała Jasia z poranioną głową”²⁴. Chłopak zaleca się do dziewczyny, zachęcając ją do zbliżenia słowami: „Widzisz, Kasiu, widzisz jak ja porąbany, / wzięłabyś chusteczki, owinęła rany”²⁵. W innej pieśni to chłopak idzie przez las: „Szedłem sobie dróżyneczką, / spotkałem się z kochaneczką. / Kochaneczko, nie bójże się / bo nie jesteś sama w lesie”²⁶. Jak wynika z ujętego w tekście dialogu, udaje mu się przełamać opór dziewczyny, obawiającej się uwiedzenia. Ostatnia strofa przekonuje, że dziewczyna oddała mu się, po czym on jednak ją rzuca ze słowami: „ja nie kocham takich dziwek”²⁷. Jeszcze inny wariant motywu spacerowania po lesie znalazł się w pieśni o incipicie: „Poszedłem do lasu, do zielonego, ptaszki tam cudnie śpiewajom, / ja pomyślałem, ja pomyślałem, kogo to dzisiaj wydają”²⁸. Z tekstu wynika, że to jego ukochana, dlatego swoje zale kończy pouczeniem dla pana młodego: „Pamiętaj chłopcze, żebyś ją kochał, żebyś jej w niczem nie szkodził”²⁹. Dodaje refleksję, że jej przeznaczony był inny – w domyśle bohater tej pieśni.

Spacer w lesie pokazuje ostępy leśne i leśne drogi jako przestrzeń intymnego zbliżenia miłosnego, ale też cierpienia zakochanych i osamotnionych,

23 Zob. K. SMYK, 2018, *Las*, [w]: *Słownik polskiej bajki ludowej*, t. 2: f–o., V. Wróblewska (red.), Toruń, s. 285–289. Przy okazji należy nadmienić, że podejmowana w niniejszym artykule tematyka nie została omówiona w pracy: J. Wiśniewski, B. Kielczewski, 2012, *Kulturotwórcza rola lasu*, Ośrodek Kultury Leśnej w Gołuchowie, Gołuchów.

24 E. FEDYCZKOWSKA, *op. cit.*, s. 234, pieśń o miłości. Teksty zacytowano w oryginalnej pisowni. Litera *u* w górnym indeksie oznacza tzw. labializację. Znakiem „/” oznaczono koniec wersu, znakiem „//” – koniec strofy, a nawiasami kwadratowymi – ingerencję autorki w cytaty, zwłaszcza jego skrócenie.

25 *Ibidem*.

26 MKL-AE 527/2, Trześń, gm. Niwiska, o miłości.

27 *Ibidem*.

28 MKL-AE 527/1, Trześń, gm. Niwiska, o miłości.

29 *Ibidem*.

porzuconych lub szukających miłości³⁰. W zależności od elementów, w kompleksie z którymi ten motyw występuje, chodzenie po lesie obrazuje przełomowe przeżycia i staje się wręcz figurą przekraczania granicy³¹ między kolejnymi etapami życia: między niewinnością i marzeniem o szczęśliwej miłości a cierpieniem z powodu niesprawiedliwości losu.

Drugim typem działania lokalizowanego względem lasu jest odprowadzanie się kochanków, skojarzone wyraźnie z aktem inicjacji miłosnej. Dziewczyna mówi: „Odprowadziłeś [...] za las za górę / wziąłeś mi wianeczek ciemnozielony, zostawiłeś sieroteczkę”³², co może oznaczać niechcianą panieńską ciążę. W innym tekście dziewczyna ostatni raz odprowadza ukochanego: „Świć miesiączku pomaluśku / do dnia białego, / niechże jo se „odprowadze / swego miłego. // Świć miesiączku pomaluśku / bez ten ciemny las, / niechże jo se „odprowadze / ten „ostatni roz”³³. Odprowadzanie przez las oznacza stosunek miłosny z wybrankiem. Ciąg dalszy pieśni odkrywa prawdziwe intencje dziewczyny: jest to akt pożegnalny, gdyż ptaszek przynosi chłopakowi wiadomość, iż dziewczyna będzie brała ślub z innym, przez co jemu „się serce kraje”³⁴. Obrazu tego dopełnia motyw ostatniego odprowadzania przez las z innej pieśni, symbolizujący nieszczęście kochanków z powodu rozstania:

Słoneczko na zachodzie,
dziewczyno odprowadź mie,
odprowadź mie za las,
daj buzi jeszcze raz
i tak się rozejdziemy.

I jak sie rozchodzili,
oboje smutni byli.
Razem do jednego
fartuszka białego
swe oczka wycierali.³⁵

W tych pieśniach las staje się przestrzenią kochanków, symbolizując ich cierpienie, poddawanie się – w lesie, czyli z dala od oczu ludzkich, od prze-

30 Na temat poszukiwania miłości zob. O. Kolberg, 1967, *Dzieła wszystkie*, t. 48. Tarnowskie – Rzeszowskie..., s. 185, nr 140.

31 Por. na przykład obraz samotnie wychodzącego w pola chłopca-artysty, będący figurą przekraczania granicy teraźniejszości i wchodzenia w przyszłość–wieczność: K. Smyk, 2017, „Pod niebem pełnym słońca i boga” – poezja Jana Pocka [posłowie], [w]: Jan Pock, *Poezje*, red. A. Karolczuk, E. Hadrian, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Lublin, s. 297.

32 MKL-AE 352/6, Jeżowe, gm. Jeżowe, o miłości.

33 MKL-AE 239/33, Machów k. Tarnobrzega, o miłości.

34 *Ibidem*.

35 MKL-AE 334/8, Kuryłówka, gm. Kuryłówka, miłosna.

strzeni społecznej, pod dyskrecją – trudnemu życiowemu doświadczeniu, jakim jest konieczność pogodzenia się, że los nie pozwala miłości się spełnić.

Stanie pod lasem lub w lesie to kolejna czynność odnotowana w tradycyjnych pieśniach ludowych. Obrazuje czekanie dziewczyny na pocieszenie od ukochanego: „Tam pod borem nad strumykiem dziewczyna tam stała, / i bielełuskom chustkom w kwiaty „oczka wycierała”³⁶. Podchodzi następnie ku niej Jasio i delikatnie, „nieśmiało” okazuje jej troskę. Można więc powiedzieć, że to stanie pod lasem kończy się dla dziewczyny spełnieniem marzenia. Przypomnijmy, że strumień w kulturze ludowej buduje tło zdarzeń miłosnych, tak zalotów, jak i zbliżeń seksualnych³⁷, co upoważnia do stwierdzenia, że opisana sytuacja kończy się zbliżeniem bohaterów. W wielu wariantach innej pieśni strumień zastępuje rosa³⁸: „Czemu ty, Andziu, w gaju stoisz, [...] / czy się ty rannej rosy boisz? // Gdybym się rannej rosy bała, [...] / tobym w tym gaju nie stojała”³⁹. Obraz ten oznacza w sumie pannę gotową do miłości i czekającą na chłopaka, z którym straci za chwilę w „ciemnym lesie” wianek. Niejako ciąg dalszy tej opowieści znajduje się w tekście opisującym najpierw oczekującą dziewczynę: „Przy wysokim lesie, przy niskiej dolinie, / tam Kasieńka stawiała. / [...] na Jasieńka czekała, [...] / chodź Jasieńku, pójdziemy”⁴⁰. W finale utworu czytamy bowiem o tym, jak panna w koszulę Jasia „powija małą dziecinę”⁴¹. Mniej zobowiązujące konsekwencje ma obraz, w którym „Nad rzeszowską Jasionką / zieleni się gęsty las. / Tam dziewczyna stała, / chusteczko wiewała, / czy nie jedzie z pola Jaś”⁴². Dziewczyna doczekała się ukochanego, a wręczenie jej kwiatów stanowi *happy end* tej krótkiej opowieści. Można zatem powiedzieć, że w tych kontekstach las staje się przestrzenią spełnionej i szczęśliwej miłości, dającej niekiedy załazek rodzinie.

Kolejną czynnością, istotną z punktu widzenia pieśni ludowej, jest zbieranie w lesie jagód, malin lub kwiatów. W kolędzie życzącej, funkcjonującej poza okresem noworocznym jako pieśń o miłości, „W zielonym gaiku / dziewczę rwie

36 E. FEDYCZKOWSKA, *op. cit.*, s. 236, o miłości; F. Kotula, 1970, *Hej, leluja...*, s. 373, kolęda życząca dla panny.

37 S. NIEBRZEGOWSKA, 1999, *Strumień*, [w]: *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, koncepcja całości i redakcja J. Bartmiński, t. 1: *Kosmos*, z. 2: *Ziemia. Woda. Podziemie*, Wydawnictwo UMCS, Lublin, s. 306.

38 J. SZADURA, 2012, *Rosa*, [w]: *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, koncepcja całości i redakcja J. Bartmiński, t. 1: *Kosmos*, z. 3: *Meteorologia*, Wydawnictwo UMCS, Lublin, s. 49.

39 E. FEDYCZKOWSKA, *op. cit.*, o miłości; wariant: MKL-AE 655/21: Medynia Głogowska, gm. Czarna, miłosna.

40 MKL-AE 354/8, Kopki, gm. Rudnik nad Sanem, o miłości.

41 *Ibidem*.

42 MKL-AE 579/42, Nowa Wieś, gm. Trzebowisko, o miłości.

jagody, / na koniku wronym / jedzie panicz młody”⁴³, po czym dopytuje ją o drogę, a gdy ciągle błądzi – gdyż wskazówki powodują jego powrót do dziewczyny – zmęczony pozostaje przy niej na popas i tak zakochują się w sobie, nawiązując bliską relację. Pannę zbierającą jagody cechuje więc postawa aktywna – nie tylko pasywnie czeka na kawalera, ale też umiejętnie podtrzymuje flirt i doprowadza do zbliżenia. Zgoła odwrotnie jest w innej pieśni, zaczynającej się od słów „Jechał pan gajowy przez laszek dębowy, / i napotkał panną Zosię, zbierała jagody”⁴⁴. Gajowy zapowiedział, że gdy będzie wracał, chce, by dziewczyna „dała” mu owoce, a więc oddała mu się. Ona próbowała skryć się za „gęściuteńko leszczyńce”, co nie przyniosło skutku, gdyż on „Kiedy potem jechał, zaraz ją odnalazł, / rączki ścisnął, pocałował, poznać było zaraz”⁴⁵, po czym ona wraca do domu i płacze po stracie wianka. Przypomina to balladę, w której „król lasu” zmusza do miłości Alfredę zbierającą kwiaty do ślubnego wienca⁴⁶ oraz pieśń o miłości, w której chłopak napada w lesie na dziewczynę i kradnie jej wianek, choć ona broni się przynajmniej słownie⁴⁷. Jeszcze bardziej pasywna okazuje się inna bohaterka, o której czytamy: „Hej tam pod lasem u bystrej wody, / zbierała Andzia bujne jagody”⁴⁸. Ona przestraszona, on ją zapewnia, że to niepotrzebne, gdyż ma „konika na cztery nogi [...] ostro kutego”⁴⁹ – wskazując na konia jako atrybut męskości⁵⁰, po czym „Wziął ją za rączkę, wziął ją za obie / i poprowadził do domu sobie”⁵¹. W tym obrazie zabrakło aktu dawania jagód ukochanemu, który często pojawia się w wierszowanym folklorze słownym i oznacza dobrowolne oddanie się dziewczyny, co utrwała strofka innej pieśni: „A dziewczyna wstała, / jagódcy zerwała / w obie rączki ścisnęła, / Jasieńkowi dała”⁵². Las zatem, w którym ma miejsce zbieranie jagód i częstowanie nimi chłopaka, zamienia się po raz kolejny w przestrzeń miłości.

Inną semantycznie odsłoniętą tego motywu znajdujemy w balladzie, w której pan wysyła dwie siostry w las na maliny, a która zbierze więcej, ta zostanie jego żoną. Starsza zabija jednak młodszą, by podstępem zdobyć wysoko postawione-

43 W. GAJ-PIOTROWSKI, *op. cit.*, s. 77–79, o miłości oraz w funkcji kolędy życzącej dla panny.

44 MKL-AE 780/37, Widelka gm. Kolbuszowa, miłosna oraz kolęda życząca dla panny.

45 *Ibidem*.

46 MKL-AE 334/4, Kuryłówka, gm. Kuryłówka, ballada.

47 E. FEDYCKOWSKA, *op. cit.*, s. 248, o miłości; w tym kompleksie symboli nie ma zbierania owoców ani kwiatów.

48 W. GAJ-PIOTROWSKI, *op. cit.*, s. 79–80, o miłości oraz kolęda życząca dla panny.

49 *Ibidem*.

50 Zob. J. BARTMIŃSKI, 1974, *Jaś koniki poił (uwagi o stylu erotyki ludowej)*, teksty, „Teoria Literatury, Krytyka, Interpretacja”, t. 2, s. 19. O pojeniu zwierząt w pieśniach ludowych zob. O. Kielak, *op. cit.*, Wydawnictwo UMCS, Lublin, s. 215–218.

51 W. GAJ-PIOTROWSKI, *op. cit.*, s. 79–80, o miłości oraz kolęda życząca dla panny.

52 E. FEDYCKOWSKA, *op. cit.*, s. 235–236, o miłości.

go męża⁵³ – rozpoznajemy wątek upowszechniony za sprawą dramatu J. Słowackiego *Balladyna*. Las w aspekcie zbierania malin okazuje się przestrzenią śmierci.

Męscy bohaterowie wielu pieśni pokazani są w czasie jazdy konno przez las⁵⁴ lub podjeżdżania pod las⁵⁵. Jest to na przykład przejazd przez leszczynę, jak w strofocze: „Szumiała leszczyna, / jakem przez nią jechał, / płakała dziewczyna, / jakem ją odjechał”⁵⁶, co obrazuje akt miłosny i rozstanie kochanków lub porzucenie płaczącej dziewczyny. W innej pieśni o miłości jadący przez las „ułaniczek” – „Jasiu ulubiony”⁵⁷ łączy się myślą ze swoją dziewczyną i prosi ją o wyprzedanie majątku i wykupienie go z wojenki. Ona odmawia. Las jawi się zatem nie tylko jako przestrzeń współlistnienia zakochanych, ale też jako symbol rozdzielenia – może nawet rozejścia się – kochanków.

Wczytajmy się w słowa pieśni żołnierskiej o jeździe ułana w las:

Jedzie ułan w las, / krew mu ciecze z ran,
pokrwawioną, poszczerbioną, / chorągiewkę ma czerwoną,
z konia kipi pot.

Wtem upadł na znak / pod kaliny krzak,
a kalina jak matula, / w swe listeczki go otula
na wieczysty sen.

Hej koniku mój, / ty przy mnie nie stój,
leć do matki, gdzie ja leżę, / niech ciało syna zabierze,
na mszę świętą da.⁵⁸

Okazuje się, że las staje się w tym motywie symbolicznym odzwierciedleniem świata śmierci, jak w motywie sióstr zbierających maliny, a jazda coraz głębiej w las oznacza w poetyckim ludowym uniwersum umieranie, czyli przemieszczanie się coraz głębiej w „tamten świat”.

Las jako niebezpieczna przestrzeń mediacji między światem ludzi i zmarłych ujawnia również motyw ucieczki do lasu, obecny na przykład w pieśni weselnej, wedle której w wskutek tej ucieczki „zginie Kasiejka nasa”⁵⁹. Również balladowy motyw nocowania w lesie wzmacnia tę samą semantykę. Oto ka-

53 MKL-AE 514/33, Mazury, gm. Raniżów, ballada; O. Kolberg, 1967, *Dzieła wszystkie*, t. 48, *Tarnowskie – Rzeszowskie...*, s. 216, nr 182.

54 W pieśni weselnej „przez dwa lasy”, czyli z daleka jedzie orszak weselny: W. Gaj-Piotrowski, *op. cit.*, s. 117, weselna.

55 F. KOTULA, *op. cit.*, s. 369, kolęda życząca dla panny.

56 E. FEDYCZKOWSKA, *op. cit.*, s. 245, o miłości.

57 MKL-AE 440/6, Ocieka, gm. Ostrów, o miłości.

58 W. Gaj-Piotrowski, *op. cit.*, s. 91, żołnierska.

59 MKL-AE 240/5, Machów k. Tarnobrzega, weselna (oczepiny).

waler namawia dziewczynę do ucieczki słowami: „wędruj dziewczyno ze mną w świat. [...] Przywędrowali w gęsty las”⁶⁰ i tu spędzają noc, w czasie której dziewczyna traci życie z rąk wiarołomnego mężczyzny.

Błądzenie po lesie również symbolizuje w kulturze typy tradycyjnego przeniesienia się do świata chtonicznego, o czym nadmieniono we wstępie artykułu. W pieśni ludowej tymczasem motyw ten odnosi się do aktu miłości cielesnej i ponownie pokazuje las jako ważny ingredient scenerii miłosnej. Dokumentuje to żartobliwa piosenka spod Tarnobrzega, której bohaterka „P^osoła do lasu, / ji zabłądziła, / zdybała kozi róg / ji zatrąbiła”⁶¹, czym ściągnęła na siebie uwagę gajowego.

Pod lasem odbywa się w ludowych erotykach pasienie krów lub pawie⁶². Zwyczajowo ujęte jest to w schemat narracyjny, w którym „Tam pod borem / trawka zieleniała, / tam dziewczyna / dwa pawie pasła”⁶³ (wariantywnie – krówki⁶⁴), pawie uciekają, ona je goni i się przy tym męczy, czuje pragnienie, lecz nie ma wody, by je ugasić i wtedy pojawia się młody Jasieńko, zaprasza dziewczynę do picia wody, czego ona odmawia, gdyż to grozi jej utratą wianka⁶⁵.

Ciąg dalszy tej opowieści, a więc zbliżenie młodych i inicjacja miłosna dziewczyny, obrazowane jest w innych pieśniach jako śpiewanie i gra na instrumentach muzycznych: „Pójdźmy, Jasieńku, w ten ciemny las, / będziemy śpiewać [...] ze słoneczkiem wraz”⁶⁶. Portret chłopaka śpiewającego i grającego pod lasem na lutni rysuje w kolejnej pieśni ludowej dziewczyna stęskniona za ukochanym⁶⁷. Z kolei obraz dziewczyny dmącej w znaleziony w lesie róg-atrybut mężczyzny oznacza miłość cielesną⁶⁸.

Do sensów erotycznych nawiązuje też motyw siania przez dziewczynę rutki pod lasem, przy okazji czego dochodzi do spotkania z chłopcem i rozrzewnienia dziewczyny. Ona płacze, a on ofiaruje jej dwie chusteczki do wytarcia oczu: „Wycierała i płakała / bo się w Janku zakochała”⁶⁹. W tym samym kręgu sensów mieści się też motyw szukania przez chłopaka koni w lesie, oznaczający spełnienie cielesne: „Konie moje, konie / ciesie moje ciesie, / co ja się

60 W. GAJ-PIOTROWSKI, *op. cit.*, s. 241–242, ballada.

61 MKL-AE 240/40, Machów k. Tarnobrzega, żartobliwa.

62 Zob. K. Prorok, 2014, *Gorzała lipka i jawor – lubelskie erotyki ludowe*, [w]: *Lubelska pieśń ludowa na tle porównawczym*, red. J. Bartmiński, B. Maksymiuk-Pacek, Wydawnictwo UMCS, Lublin, s. 181; O. Kielak, *op. cit.*, s. 211–215.

63 E. FEDYCZKOWSKA, *op. cit.*, s. 227, zalotna, o miłości

64 MKL-AE 622/31, Ujezna, gm. Przeworsk, miłosna.

65 E. FEDYCZKOWSKA, *op. cit.*, s. 226–227, zalotna, o miłości.

66 *Ibidem*, s. 238, o miłości.

67 W. GAJ-PIOTROWSKI, *op. cit.*, s. 86–87, o miłości.

68 MKL-AE 240/40, Machów k. Tarnobrzega, żartobliwa.

69 E. FEDYCZKOWSKA, *op. cit.*, s. 241, o miłości. Obraz dziewczyny płaczącej „w lesie na granicy” i znalezionej tam przez chłopaka zob.: *ibidem*, s. 230, o miłości.

nachodził, / za wami po lesie. // Po lesie nachodził, / gorzółki nanosił, / żeby cie, Zosińku, / siny koniś nosił⁷⁰. Tu uplasuje się motyw skoku dziewczyny z wysokiego zamku do zielonego gaiczka, gdzie w wije wianeczek i gdzie patrzymy na nią z perspektywy rozkochanego chłopaka⁷¹. Czesanie włosów pod lasem przez dziewczynę⁷² pojawia się w pieśni weselnej i oznacza moment rozpoczęcia oczepin, a więc moment przejścia ze stanu panieńskiego do grona kobiet. W pieśni miłosnej typu „na stratę wianka” panna pytająca się o chłopca dowiaduje się, że był widziany „w gaju cyprysowem, / cesoś se głowisie, / grzebykiem perłowem⁷³. W rozmowie z dziewczyną oznajmia, że do niczego go nie zobowiązuje to, że oddała mu wianek, i zaraz pojedzie do innej⁷⁴.

PODSUMOWANIE

W perspektywie lokalizacji działań, las wedle pieśni ludowych okazuje się przestrzenią raczej mityczną niż magiczną, a na pewno nie spełnia funkcji użytkowych. Odzwierciedlają się jego ambiwalentne znaczenia: jest zarówno przestrzenią inicjacji w aspekcie miłości cielesnej, jak też – w mniejszym zakresie – przestrzenią śmierci. Można przyjąć interpretację, że jawi się też jako symbol początku życia, gdyż tam w pieśniowych obrazach kobieta zachodzi w ciążę. Różnego typu wyprawy do lasu – choć mające znamiona realności – wiążą się z sensami erotycznymi i oznaczają wchodzenie w przestrzeń intymną, skrytą przed społecznością. Wyprawa ta staje się też wyprawą do świata zmarłych, jeśli pieśń opowiada o śmierci bohaterów. W obu przypadkach jest to bohater podlegający wtajemniczeniu, który zmienia diametralnie swój status społeczny: przechodzi inicjację seksualną, umiera, z panny staje się gospodynią itd. A wszystko dzieje się w lesie – ogólnokulturowej figurze *orbis exterior*.

LITERATURA

- ANUSIEWICZ J., 1994, *Lingwistyka kulturowa. Zarys problematyki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- BARTMIŃSKI J., 1973, *O języku folkloru*, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.

70 *Ibidem*, s. 245, o miłości.

71 MKL-AE 622/12, Ujezna, gm. Przeworsk; war. Kotula F., 1970, *Hej, leluja...*, s. 74, 116, 184, kolęda życząca dla panny.

72 B. Linette, 1981, *Obrzędowe pieśni weselne w Rzeszowskim...*, s. 144, weselna.

73 MKL-AE 240/37, Machów k. Tarnobrzega, miłosna, na stratę wianka.

74 E. Fedyczkowska, *op. cit.*, s. 246, o miłości.

- BARTMIŃSKI J., 1974, *Jaś koniki poił(uwagi o stylu erotyki ludowej)*, „Teksty. Teoria Literatury, Krytyka, Interpretacja”, t. 2, (14), 11–24.
- BARTMIŃSKI J., 2006, *Językowe podstawy obrazu świata*, Wydawnictwo UMCS, Lublin.
- BĄK S., 1958, *Wesele ludowe w Grębowie (Sandomierskie)*, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław.
- BIEDERMANN H., 2001, *Leksykon symboli*, tłum. J. Rubinowicz, Muza S.A., Warszawa.
- CIRLOT J.E., 2001, *Słownik symboli*, tłum. I. Kania, Wydawnictwo ZNAK, Kraków.
- ELIADE M., 1999, *Sacrum i profanum. O istocie religijności*, tłum. R. Reszke, Wydawnictwo KR, Warszawa.
- FEDYCZKOWSKA E., 2008, *Pieśni Lasowiaków. Folklor wokalny terenów dawnej Puszczy Sandomierskiej na podstawie archiwalnych nagrań Franciszka Kotuły*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- GAJ-PIOTROWSKI W., 1967, *Kultura społeczna ludu okolic Rozwadowa*, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław.
- IVANOV V.V., TOPOROV V.N., 1965, *Slavjanskie jazykove modelirujuščie semiotičeskie sistemy*, Moskwa.
- KARCZMARZEWSKI A., 2011, *Ludowe obrzędy doroczne w Polsce południowo-wschodniej*, Libra, Muzeum Okręgowe w Rzeszowie, Rzeszów.
- KIELAK O., 2020, *Zwierzęta domowe w języku i kulturze. Studium etnolingwistyczne*, Wydawnictwo UMCS. Lublin.
- KOLBERG O., 1962, *Dzieła wszystkie*, t. 2, *Sandomierskie*, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław, wyd. fotooffsetowe z: *Lud. Jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce. Przedstawił.... Serya 1* [2], 1865.
- KOLBERG O., 1967, *Dzieła wszystkie*, t. 48, *Tarnowskie – Rzeszowskie*, z rękopisów opracowali J. Burszta, B. Linette, red. J. Burszta, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław.
- Kołodowanie na Rzeszowszczyźnie*, 2019, red. K. Smyk, J. Dragan, Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej, Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”, Kolbuszowa.
- KOTUŁA F., 1970, *Hej, leluja, czyli o wygasających starodawnych pieśniach kołodniczych w Rzeszowskim*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa.
- Las w życiu i kulturze mieszkańców Rzeszowszczyzny*, red. K. Smyk, J. Dragan, J. Radwański, 2023, Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej, Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”, Kolbuszowa – Kraków.
- LINETTE B., 1981, *Obrzędowe pieśni weselne w Rzeszowskim. Typologia wątków muzycznych jako kryterium wyznaczania regionu etnograficznego*, Prasa-Książka-Ruch, Rzeszów.
- Mify narodov mira. Enciklopedija*, 1980, red. A. Tokariew, t. 1, Moskwa.

- NIEBRZEGOWSKA S., 1999, *Strumień*, [w]: *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, koncepcja całości i redakcja J. Bartmiński, t. 1, *Kosmos*, z. 2: *Ziemia. Woda. Podziemie*, Wydawnictwo UMCS, Lublin, s. 303–311.
- PROPP W., 1976, *Morfologia bajki*, przeł. W. Wojtyła-Zagórska, Książka i Wiedza, Warszawa.
- PROPP W., 2003, *Historyczne korzenie bajki magicznej*, tłum. J. Chmielewski, Wydawnictwo KR, Warszawa.
- PROROK K., 2014, *Gorzała lipka i jawor – lubelskie erotyki ludowe*, [w]: *Lubelska pieśń ludowa na tle porównawczym*, red. J. Bartmiński, B. Maksymiuk-Pacek, Wydawnictwo UMCS, Lublin, s. 169–192.
- SAPIR E., 1978, *Kultura, język, osobowość. Wybrane eseje*, tłum. B. Stanosz, R. Zimand, słowo wstępne A. Wierzbicka, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- Slawianskie drevnosti. Etnolingvističeskii slovar'*, 2004, red. N.I. Tołstoj, t. 3, Moskwa.
- Słownik stereotypów i symboli ludowych*, koncepcja całości i redakcja J. Bartmiński, t. 1. *Kosmos*, z. 1–4, t. 2. *Rośliny*, z. 1–6, Wydawnictwo UMCS, Lublin.
- SMYK K., 2009, *Choinka w kulturze polskiej. Symbolika drzewka i ozdób*, TAIWPN Universitas, Kraków.
- SMYK K., 2017, *Pod niebem pełnym słońca i boga – poezja Jana Pocka* [posłowie], [w]: *Jan Pock, Poezje*, red. A. Karolczuk, E. Hadrian, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Lublin, w. 280–371.
- SMYK K., 2018, *Las*, [w]: *Słownik polskiej bajki ludowej*, t. 2: f–o, red. V. Wróblewska, Toruń, s. 285–289.
- SMYK K., DRAGAN J., 2019, *Kolędowanie na Rzeszowszczyźnie. Kontynuacje*, [w]: *Kolędowanie na Rzeszowszczyźnie*, red. K. Smyk, J. Dragan, Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej, Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”, Kolbuszowa, s. 7–15.
- STOMMA L., 1986, *Antropologia kultury wsi polskiej XIX w.*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa.
- SZADURA J., 2012, *Rosa*, [w]: *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, koncepcja całości i redakcja J. Bartmiński, t. 1. *Kosmos*, z. 3. *Meteorologia*, Wydawnictwo UMCS, Lublin, s. 45–68.
- TRESIDDER J., 2001, *Słownik symboli*, tłum. B. Stokłosa, Wydawnictwo RM, Warszawa.
- WASILEWSKI J.S., 1979, *Po śmierci wędrować. Szkic z zakresu etnologii świata znaczeń (II)*, „Teksty”, t. 4 (46), s. 58–84.
- WASILEWSKI J.S., 1979, *Podróże do piekieł. Rzecz o szamańskich misteriach*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa.
- WIŚNIEWSKI J., KIEŁCZEWSKI B., 2012, *Kulturotwórcza rola lasu*, Ośrodek Kultury Leśnej w Gołuchowie, Gołuchów.

LAS W PIEŚNIACH LUDOWYCH – ASPEKT DZIAŁAŃ W LESIE I POD LASEM (NA PRZYKŁADZIE MATERIAŁÓW Z RZESZOWSZCZYZNY)

Streszczenie

Celem artykułu jest opis obrazu lasu w tradycyjnych pieśniach ludowych, przeprowadzona z wykorzystaniem metodologii etnolingwistycznej, której istotą jest podmiotowa rekonstrukcja fragmentu językowego i kulturowego obrazu świata. Materiał analityczny objął ponad 100 pieśni ludowych różnych gatunków z obszaru Rzeszowszczyzny (południowo-wschodnia Polska, teren Lasowiaków i Rzeszowiaków), ekscerpowanych z kilkunastu wydawnictw (np. O. Kolberg, F. Kotula, A. Saloni, B. Linette, W. Gaj-Piotrowski, E. Fedyczkowska) oraz z archiwum etnograficznego Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej. Całość struktury semantycznej pieśniowego obrazu lasu obejmuje: 1) typy lasów; 2) części lasu; 3) las i czas; 4) opozycje; 5) las jako lokalizator (elementy związane z naturą; ludzie i elementy związane z cywilizacją; postaci ze sfery sacrum oraz działania); 6) czynności wykonywane przez las. Następnie uwaga została skupiona na działaniach i czynnościach zlokalizowanych w pieśniach ludowych w lesie lub względem lasu orientowanych. Utrwalona w pieśniach ludowych lista tych działań zlokalizowanych jest na tyle szeroka i różnorodna, że ukazuje istotę i wyjątkowość pieśniowego obrazu lasu, który generalnie okazuje się przestrzenią miłości (zawijającej się, szczęśliwej, nieszczęśliwej) i śmierci.

Słowa kluczowe: językowo-kulturowy obraz świata, symbolika, folklor, kultura tradycyjna, folklorystyka, Lasowiacy, Rzeszowiacy

FOREST IN FOLK SONGS: THE ASPECT OF ACTIONS IN AND NEAR THE FOREST (AS EXEMPLIFIED BY THE MATERIAL FROM RZESZÓW REGION)

Summary

The aim of the article is to describe the image of a forest in traditional folk songs with ethnolinguistic methodology, the essence of which is a subjective reconstruction of a fragment of a linguistic and cultural view of the world. The analysed material comprises over 100 folk songs of various genres from the Rzeszów Region (south-eastern Poland, the area inhabited by the Lasowians and the Rzeszowians ethnic groups), sourced from a number of publications (e.g. O. Kolberg, F. Kotula, A. Saloni, B. Linette, W. Gaj-Piotrowski, E. Fedyczkowska) and from the ethnographic archive of the Folk Culture Museum in Kolbuszowa. The entire semantic structure of the image of a forest in songs comprises: 1) types of forests; 2) parts of a forest; 3) forest and time; 4) oppositions; 5) forest as a location (elements connected with nature; people and

elements associated with civilization; characters from the sacred sphere and actions); 6) actions performed by a forest. Then, the focus shifts onto actions located in a forest or forest-oriented in folk songs. A list of these actions, preserved in folk songs, is broad and diverse enough to demonstrate the essence and uniqueness of the image of a forest in songs, which, in general, appears to be a sphere of love (budding, happy, unhappy) and death.

Keywords: linguistic-cultural view of the world, symbolism, folklore, traditional culture, folklorism, Lasowians, Rzeszowians